

AKTUALNOST RAZISKOVANJA IN PROUČEVANJA MIGRANTSKEGA DELA ŽENSK V KONTEKSTU ALEKSANDRINSTVA

Razprava ob knjigi Daše Koprivec
Dediščina aleksandrink in spomini njihovih potomcev

Mirjam Milharčič Hladnik

193

IZVLEČEK

V prispevku avtorica oriše kontekst aktualnega raziskovanja ženskih migracij in skrbstvenega dela kot novodobnega fenomena razvitih družb, kjer naj bi po splošnih pričakovanjih že pred časom izginil. Knjigo Daše Koprivec o aleksandrinkah umesti v širši evropski in globalni trend raziskovanja, ki razkriva pretekle in sodobne oblike ženskega plačanega skrbstvenega dela. Delo in s tem povezana migracija žensk sta bila vedno vraščena v družbeno predpisano normativiko spolnih vlog in posledično v nacionalno imaginacijo. Kot dokazuje avtorica, je prav zato aleksandrinstvo v Sloveniji posebej aktualna tema. Pomembne pa so tudi subjektivne izkušnje žensk migrantk in njihovih potomcev, ki jih končno naredijo slišne prav takšne raziskave, kot jo je objavila Daša Koprivec.

Ključne besede: aleksandrinke, ženske migracije, nacionalna imaginacija, skrbstveno delo

ABSTRACT

Presented is the context of the research of women's migrations and care work as a contemporary phenomenon of the developed world where it was supposed to disappear long ago. It puts the book by Daša Koprivec about the Alexandrians in a wide European and global trend of research, which presents the historical and contemporary forms of women's paid care work. Work and the migration of women connected to it, have been always embedded in the normative socially prescribed gender roles and as a result in the national imagination. Therefore, as text shows, Alexandrian migration is again an important social topic in Slovenia. Important are also the subjective experiences of the women migrants and their descendants that are finally heard due to the researches and books as it is the one by Daša Koprivec.

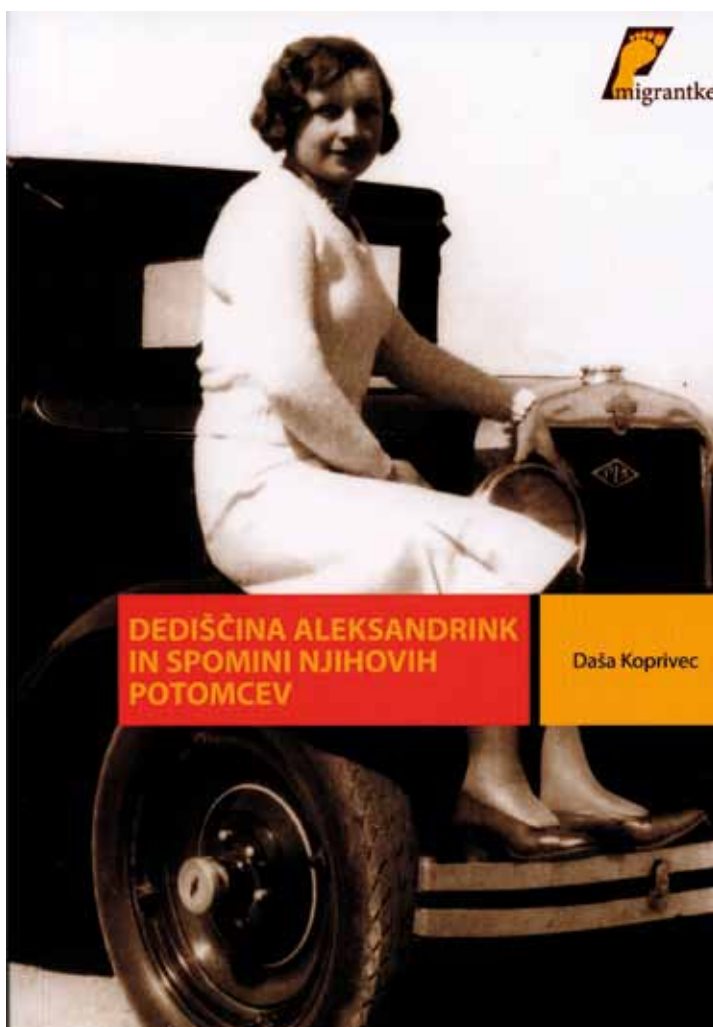
Key Words: Alexandrians, women's migration, national imagination, care work

Uvod

Tema skrbstvenega dela ali plačanega gospodinjanskega dela je postala v zadnjem desetletju ena najpomembnejših tem raziskovanja znotraj migracijskih in ženskih študijev, socialnih politik in sociologije, etnoloških in etnografskih študij ter zgodovinopisja na globalni ravni. Do te nenavadne aktualnosti je privedlo več razlogov. Glavni med njimi je presenečenje zaradi dejstva, da se niso uresničila

pričakovanja izpred več kot polovice stoletja, da bo plačano gospodinjsko delo izginilo. Predstave o služkinjah v belih predpasnikih, plačanih družinskih kuharicah, strogih otroških varuškah in guvernantah, rosno mladih čistilkah in pericah, togih sprehajalkah in negovalkah ostarelih članov družine so dolga desetletja izhajale zgolj iz filmov in literature o minulih časih. Vsaj za evropski in severnoameriški kontekst lahko prepričljivo trdimo, da je bilo soočenje družboslovnih in humanističnih raziskovalcev z dejstvom, da so se v zadnjih desetletjih migracije v bogati del sveta “feminizirale” in da je večina migrantk zaposlena v gospodinjstvih in drugih skrbstvenih institucijah, šokantno. Iz šokantne ugotovitve, da živijo med nami v vedno večjem številu ženske, ki opravljajo dela iz filmov in pripovedi o minulih stoletjih, je vzniknilo raziskovalno zanimanje, ki je proizvedlo številne izjemno pomembne prispevke k razumevanju ženskega dela in migracij nasploh.

194

Najprej je treba omeniti zgodovinsko perspektivo, v kateri so postale delavke v plačanem gospodinjstvem in skrbstvenem delu naenkrat predmet iskrenega zanimanja in proučevanja. K razumevanju plačanega gospodinjškega dela in dela služabnikov nasploh od 16. stoletja dalje je prispeval obsežni interdisciplinarni projekt *The socio-economic role of domestic service as a factor of European identity*, ki je potekal od 2001 do 2004 v številnih evropskih državah (Favue-Chamoux 2004). Migracijske študije so se obogatile z bolj poglobljenim razumevanjem spolno obeleženih migracij in v tem okviru z vlogo skrbstvenega dela, ki je bilo prevladujoče žensko delo tako v preteklosti kot je – ponovno – danes. Med številnimi študijami, kjer prevladujejo dela Rhacel Salazar Parrenas na primeru Filipink (2001, 2005), izstopa zbornik *Migration and domestic work*, s pomenljivim podnaslovom *A European Perspective on a Global Theme* (Lutz 2008). Seveda so v presečišču obojega tudi študije spolov pridobile dodaten dragocen vpogled v področje ženskega pridobitnega dela, ženske vloge v preživetvenih družinskih strategijah ter vloge ženskih migracij v sodobni ekonomiji skrbstvenega dela in krize socialne države. Pri nas je pomembno delo o tem z naslovom *Politics of Care* uredila Majda Hrzenjak (2011). Na ravni etnografskih raziskav in ustne zgodovine pa je novo zanimanje za (žensko) skrbstveno delo omogočilo, da smo zaslišali glasove in zgodbe ljudi, ki so zaradi spola in narave dela tako v zgodovini kot tudi danes praviloma ne samo utišani, ampak tudi nevidni. Med njimi velja omeniti raziskavo Zdenke Šadl, v kateri je predstavila zgodbe in pričevanja plačanih gospodinjstev delavk v Sloveniji (2009). Knjiga Daše Koprivec *Dediščina aleksandrink in spomini njihovih potomcev* (2013) je raziskovalni in znanstveni dosežek na vseh omenjenih področjih in zares izjemen prispevek k razumevanju ženskega skrbstvenega dela in njegove vpetosti v nacionalno imaginacijo v preteklosti in (ponovno) danes.

Od pozabe do demitizacije

Prav zaradi vpetosti ženskega dela, še posebej pa migrantskega dela, v nacionalno imaginacijo, je fenomen aleksandrinstva¹ prekrila več kot pol stoletja debela plast pozabe, zanikanja, sramu in travmatičnih spominov. Odstirati smo jo začeli šele nedavno. Prva javna obravnava datira v leto 1993, ko je izšla poljudna knjiga novinarke Dorice Makuc *Aleksandrinke* (Makuc 1993).² Knjiga je bila predstavljena kot del razstave v Goriškem muzeju leto pozneje. Tako knjiga kot razstava sta imeli večji odmev le na lokalni ravni. Razstava kustodinje Inge Miklavčič - Brezigar z naslovom *Žene – matere, služkinje, dojlje, razpete v boju za vsakdanji kruh med družino in tujino* leta 1994 je bila tako prvi poskus predstavitve aleksandrinstva na Goriškem.³ Pomemben pečat ji je dala spremljevalna razstava o instituciji dojljstva v 19. stoletju in v začetku 20. stoletja. Predstavljen je bil fenomen dojljstva v italijanski pokrajini Belluno, kjer

¹ Kot aleksandrinstvo označujemo fenomen ženskih migracij iz Goriške v Egipt v prvi polovici 20. stoletja in celokupnost reprezentacij tega fenomena v lokalnem in nacionalnem spominu.

² Dorica Makuc je tudi avtorica dokumentarnega filma, ki ga je slovenska nacionalna televizija predvajala leta 1974, a takrat ni imel večjega odmeva v javnosti. Pogovori z aleksandrinkami, ki jih je Makučeva zbrala v filmu in v knjigi, so neprecenljivo gradivo.

³ Inga Miklavčič - Brezigar je tudi soavtorica prvega prikaza aleksandrinstva v angleškem jeziku (Barbič and Miklavčič - Brezigar 1999).

so bile kmečke žene kot dovilje vključene v sistem agencij, ki so iskale mlade žene, jim priskrbele zdravniške preglede in tako zagotavljale zdrave dovilje za aristokratske in meščanske družine velikih severnoitalijanskih mest (Perco 1984). Prehod iz podeželja v mesto za varuške in služkinje je za kmečka dekleta in žene pogosto pomenil edino možnost zaslužka, dovilje pa so bile še posebej dobro plačane. Širši zgodovinski okvir razstave je pomembno osvetlil aleksandrinske poti, saj so goriške žene in dekleta v Egipt najprej odšle z italijanskimi družinami, pri katerih so služile. Ni nepomembno, da je razstava izpostavila dovilje, ki jih je bilo med aleksandrinkami najmanj.

196

Temu posebnemu obravnavanju dovilj znotraj aleksandrinstva je sledila literarna obdelava pisatelja Marjana Tomšiča (Tomšič 2002, 2006). Njegovi romani so prikazali fenomen aleksandrinstva širši slovenski družbi, saj so postali popularno branje, avtor pa je prejel najvišjo državno kulturno nagrado. Literarizacija se je obsesivno držala predpisane katoliške spolne normativike, upodabljala trpljenje in propadanje žensk in je aleksandrinke v glavnem obsojala in pogubljala. Z romani Marjana Tomšiča je bilo v nacionalnem kolektivnem spominu zapečateno enačenje aleksandrink z doviljami in aleksandrinstva z zapuščenimi otroki ter fizično in moralno propadlimi ženskami. Fenomen ženske migracije v vseh svojih razsežnostih je bil – ponovno – zreduciran na predpisano družbeno in religiozno predstavo (doječe) matere, razumevanje z migracijami usodno povezanih družb pa postavljeno v “orientalistično” interpretacijo. A tokrat ne za dolgo. Leta 2005 je prišlo do nenadnega in intenzivnega preboja pri obravnavanju aleksandrinstva – tako v načinih kot v interpretacijah. Začela so nastajati številna dela, projekti in nastopi v umetniški, filmski, gledališki, muzealski in raziskovalni dejavnosti. Leta 2005 je v lastni organizaciji prebivalcev goriških vasi, od koder so se izseljevale aleksandrinke, nastalo Društvo za ohranjanje kulturne dediščine aleksandrink in leto pozneje Muzej aleksandrink v vasi Prvačina. Iz lokalnega okolja, kjer se je pojavilo afirmativno obeleževanje aleksandrinstva v obliki zbiranja materialne in nematerialne dediščine ter organiziranja razstav, predstav in prireditev, se je zanimanje razširilo na državno raven.⁴

Najprej se je s fenomenom aleksandrink začela ukvarjati prav Daša Koprivec, kustodinja Slovenskega etnografskega muzeja, ki je nudila strokovno in raziskovalno pomoč vsem, ki so v lokalnem okolju začeli proučevati zgodbe svojih družin. Zanimanje se je tudi z njeno pomočjo razširilo na državno raven, saj je v etnografskem muzeju pripravila razstavo, kjer so aleksandrinke posebej predstavljene. Predstavniki

⁴ Predstava *Trieste – Alessandria embarked: štorja od lešandrink*. Ljubljana: Maska Produkcija, 2005 (režija Neda R. Bric, dramaturgija Barbara Skubic). Postavitev razstave *V spomin aleksandrinkam* v Muzeju v Prvačini, 2006. Sledijo: *Aleksandrinke z Gradišča nad Prvačino* (Gradišče nad Prvačino 2008); *Skoraj pozabljene* (Prvačina 2010); *Aleksandrinke iz Renč* (Renče 2011); *Skriti obrazi Aleksandrije: slovenske šolske sestre in aleksandrinke* (Goriški muzej, Nova Gorica 2009); *Jaz, mi in drugi: Aleksandrinke* (SEM, Ljubljana 2009). Humar, Vesna; Saksida, Ivo: *Aleksandrija, ki odhaja*. Dokumentarni film, Produkcija Vitel, 2008. Pogovor Barbare Skubic s Claudio Roden, varovanko aleksandrinke, ob razstavi *Kultura Egipta* v Cankarjevem domu leta 2009. Posvet *Novejša prizadevanja in raziskovanja za ohranitev kulturne dediščine aleksandrink*, 4. julij 2009, Nova Gorica. Temi aleksandrinstva so bili posvečeni Primorski slovenistični dnevi leta 2010 in priložnostna slovesnost ob 8. marcu na Inštitutu za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU leta 2012. V Gorici je potekala tudi trojezična raziskava *Blišč in beda aleksandrink* : projekt Aleksandrinke, Gorica, 2008–2010 – *Splendori e miserie delle alessandrine* : progetto Le alessandrine, Gorizia, 2008–2010 – *Splendôrs e miseriis des alessandrinis* : progjet Lis alessandrins, Gurize, 2008–2010.

države so odkrili spominske plošče v Egiptu leta 2007 in 2010 ter se udeležili odprtja razstav in simpozijev. Razstavo *Skriti obrazi Aleksandrije: slovenske šolske sestre in aleksandrinke*, ki jo je leta 2009 v Goriškem muzeju pripravila Inga Miklavčič Brezigar, je ob prisotnosti egiptovskega ambasadorja odprl predsednik republike. Na nacionalni in globalni ravni je širokim množicam aleksandrinke predstavil odmeven istoimenski dokumentarni film, ki ga je z egiptovskim in italijanskim partnerjem soproducirala slovenska nacionalna televizija (Pevce 2011). Vse te dejavnosti, akcije, prireditve in razstave so pregledno navedene na koncu knjige Daše Koprivec, kar daje pomemben vpogled v izjemen trenutek odstiranja in demitiziranja aleksandrinstva.⁵ Leta 2012 je izšla tudi obsežna knjiga pričevanj in spominov potomcev aleksandrink z bogatim slikovnim gradivom *Aleksandrinke so prišle domov*. Avtor Peter Zorn, tudi sam potomec aleksandrinke, je v uvodu zapisal, da knjiga ni zgodovinsko ali literarno delo, pač pa je "knjiga, napisana s srcem" (Zorn 2012: 10).

Tako kot Zorn, je v svojih raziskavah, objavah in v znanstveni monografiji tudi Daša Koprivec še zadnji trenutek zbrala pričevanja in spomine na veliki tok ženske migracije iz Goriške v Severno Afriko. Skoraj vse aleksandrinke so že umrle, njihove zgodbe so preživele v spominih potomcev, na kar se knjiga posebej osredotoča. Pričevanja drugo za drugim pripovedujejo o ženskah z zadolženih kmetij, ki so odhajale delat v Egipt. Nanje se je nalepila podoba izgube, bolečine, krivde zaradi zapustitve družine in domovine. V resnici so odšle delat, da bi družine lahko preživele. Knjiga Daše Koprivec pripoveduje o tem, kaj so v Egiptu delale. Delale pa so zanimive reči in bile uspešne. Fotografije, ki jih je v knjigi veliko, kažejo ponosne, nasmejane ženske, ki so se znašle v velikih mestih, se naučile govoriti grško, arabsko in francosko in so velikokrat v Egiptu živele s svojo družino ali s svojimi otroki. Avtorica namreč posebej natančno razkriva pričevanja o manj znani zgodbi aleksandrinstva, torej o tistem delu migracije, ko so ženske v Egiptu ostale, se poročile ali pa s sabo pripeljale može in otroke. To je pomembna dopolnitev prevladujočega razumevanja migracijskega ciklusa aleksandrink, v katerem je prevladoval moment kulturnega šoka ob prihodu v neznano deželo, povsem prezrt pa je ostajal kulturni šok, ki je nastopil potem, ko so se vrnile domov. Okolje jih je zavrnilo kot tujke in je hotelo nanje nabití krivdo zaradi odhoda. Če svoje izkušnje niso hotele razumeti kot izgubo, žrtve in bolečino, kakor se za žensko spodobi, jim okolica migrantske izkušnje sploh ni hotela priznati. Seveda se avtorica v knjigi ne izogne vprašanju, ki se pojavi pri vseh obravnavah in obeležitvah aleksandrinstva, kjer se spopadata dve različni in nasprotujoči si interpretaciji, ki sta povezani z dvema različnima perspektivama.

V osišču prve perspektive je (katoliški) diskurz trpljenja in žrtvovanja, v osišču druge pa (feministični) diskurz svobode in emancipacije. Na eni strani je poudarjeno žensko žrtvovanje, ki je umeščeno v moralistični diskurz seksualno nevarnega Orienta in pogubnosti svobode. Žensko trpljenje, hrepenenje in žalovanje za domom pa znotraj te interpretacije celo prekaša trpljenje tako imenovanih zapuščenih otrok in mož, ki so ostali doma. V tej podobi je reševanje domov, kmetij in posesti ter dejstvo, da so bile odločitve

⁵ K temu je prispevala tudi analiza reprezentacij aleksandrink v prozi Marjana Tomšiča, ki jo je leta 2011 objavila Katja Mihurko Poniž (2011). Vanjo je vključila zgodovinski kontekst pisanja o aleksandrinkah Antona Aškercarja in Franceta Bevka.

o migraciji v Egipt vedno družinske odločitve, povsem zabrisano. Kot že omenjeno, je izpostavljena podoba “zapuščenih otrok” kot bistvo fenomena, med aleksandrinkami pa so izpostavljene dojlje in matere. Na drugi strani izhaja obeleževanje aleksandrink iz interpretacij, kjer so poudarjeni njihovo svetovljanstvo, pogum, odločnost, iznajdljivost in uspešnost. Trpljenju in hrepenenju sta nasproti postavljeni emancipacija in svoboda v multikulturnem okolju razvite mediteranske dežele, zapuščenim otrokom in možem pa izračuni o velikem in odločilnem finančnem prispevku aleksandrink, ki je rešil družine pred lakoto in posestva pred fašistično pogubo. V presečišču obeh interpretacij je vprašanje politike spola. Iz obeh skrajnosti pa izvira tudi potreba po bolj celoviti in kompleksni obravnavi tega migracijskega fenomena.

198

Teoretični in konceptualni okvir raziskovanja aleksandrinstva

Fenomen aleksandrinstva je bil v migracijskih študijah in v slovenski raziskovalni dejavnosti do nedavnega popolnoma prezrt. Tudi v globalnem merilu se je plačanemu gospodinjskemu ali skrbstvenemu delu šele pred kratkim začela posvečati večja pozornost. To je toliko bolj nenavadno, če vemo, da predstavlja plačano gospodinjsko delo “največjo kategorijo ženskega migrantskega dela, ne samo v dvajsetem in enaindvajsetem stoletju, pač pa dejansko skozi celotno zgodovino migracij. Razlogi so v procesih ekonomskega prestrukturiranja (predvsem agrarnega in v tekstilni industriji), v neenaki porazdelitvi bogastva med regijami in državami ter v spremembah v mednarodni delitvi dela” (Harzig 2006: 48).

Razlog nevidnosti migrantk in njihovega specifičnega dela, ki je globalno razširjena in velja tako za preteklost kot tudi za sedanost, je dobro opredelila Sheila Rowbotham:

“Eden od razlogov za pomanjkanje vidnosti je bila narava dela migrantk. V številnih primerih so opravljale gospodinjska dela ali delo dojlj – dela, ki niso bila nikoli vključena v prevladujočo definicijo 'dela' ali 'ekonomije' in so zato izpadla iz statistične obdelave. To je spolna nevidnost v dvojnem pomenu. Ženske ne zapustijo nobene sledi, ker so ženske, *in* ker je okvir, v katerem je določeno, kdo naj bo viden, pristranski v prid moških” (Rowbotham 2001: xvi).

Ta razlaga natančno umešča nevidno delo aleksandrink in obskurnost njihove umeščenosti v nacionalno imaginacijo. Aleksandrinke so znotraj ženskih migracij povsem specifičen pojav zaradi narave dela in znotraj njega poudarjenega dojljstva. Dejstvo je, da ni nobena druga vrsta ženskih migracij tako boleče zarezala v razmerja med spoloma, v družinske odnose, spomin otrok in kolektivni spomin ter proizvedla tako čustveno nabite, povsem nasprotujoče si in kontroverzne interpretacije. Nenazadnje pa je aleksandrinstvo podvrženo posebnemu interpretiranju tudi zaradi same destinacije, torej Egipta. V političnih, cerkvenih, literarnih interpretacijah se prepletajo orientalizem z mizoginijo, seksizem z rasizmom, mitologija z arhetipskostjo.

Poglobljeno znanstveno proučevanje in raziskovanje, ki ga je leta 2006 zastavila Daša Koprivec, se je razvilo v širše zanimanje raziskovalcev in v organizacijo konferenc

ter simpozijev. Dvojezično konferenco o aleksandrinstvu so organizirali kolegi v Trstu leta 2008 in izdali dvojezično znanstveno monografijo *Le rotte di Alexandria, Po aleksandrijskih poteh* (Pero, Vascotto 2011). V migracijskih študijah v Sloveniji se je začela temu pojavu večja pozornost posvečati šele zadnja leta, ker so šele takrat migrantke sploh postale predmet proučevanja (Škrlič 2009, Koprivec 2006). Pa ne le "predmet", pač pa osebe s svojimi zgodbami, posameznice s svojimi izkušnjami. Lahko rečemo, da se je pozornost migrantkam izostrila znotraj biografskega metodološkega pristopa k migracijam. Tako sta paralelno začela nastajati opusa del, ki se posvečata migracijam skozi življenjske zgodbe in subjektivne izkušnje ter še posebej migrantkam – tako tistim, ki so se iz slovenskega etničnega prostora izseljevale v preteklosti, kot tistim, ki se danes vanj priseljujejo (Milharčič Hladnik, Mlekuž 2009, Antič Gaber 2011). V njih so opisane odločitve, ki temeljijo na pričakovanih dobička, pridobitve neodvisnosti, boljšega življenja za družino in posameznika, ki bo migriral, na drugi strani pa prav tako velika pričakovanja izgube podpore, čustvene povezanosti in pomoči. Metodološkemu pristopu, ki upošteva ekonomsko, kulturno, socialno in emocionalno zapletenost in pogojenost migracijskih odločitev ter posledic v kraju izvora kot tudi v kraju priselitve – tako za tiste, ki odidejo, kot za tiste, ki ostanejo –, pravi Hoerder "holistični materialno-emocionalni pristop". To je primeren pristop za obravnavanje aleksandrinstva, saj lahko z njim dosledno oporekamo redukcioničnemu obravnavanju tega fenomena, ki je tako močno zakoreninjeno v slovenskem prostoru. S holističnim materialno-čustvenim pristopom dosledno upoštevamo vse posameznike migracijskega fenomena kot akterje v procesu sprejemanja odločitev in njihovih posledic: "Odločitve o življenjskem poteku, stopnjah podpore ter želje po izboljšanju vključujejo skupek tradicionalnih kulturnih pravil in praks, dejanskih čustvenih in duhovnih potreb ter ekonomskih razmislekov", poudarja Hoerder (2002: 20).

V tem smislu so prav raziskave Daše Koprivec, ki jih je objavila v svoji zadnji monografiji, zajele neskončni niz čustvovanja, ki so jih odločitve o migraciji sprožile. Pri tistih, ki so odšli, in pri tistih, ki so ostali, lahko zasledujemo življenjski tok občutkov izgube, zapuščenosti, domotožja, pogrešanja, osamljenosti, odtujenosti, pričakovanj, jeze, obupa, zamere, nerazumljenosti, pa tudi sreče in izpolnjenosti, uspeha in samozavesti, ponosa in svetovljanstva. Holistični materialno-emocionalni pristop nas prisili, da v prepletenosti akterjev migracijskega fenomena nikogar ne izpustimo. V primeru aleksandrinstva je to še toliko bolj pomembno, ker je fenomen tako močno diverzificiran. Ko poskušamo razumeti materialno-emocionalne vidike aleksandrinstva, moramo razločevati med ženskami, ki so opravljale dela otroških varuš, od tistih, ki so bile dojilje, in obe ti kategoriji od žensk, ki so opravljale drugačna dela. Razlikovati moramo ženske, ki so imele pri sebi (ali vsaj v istem kraju, kjer so delale) svoje otroke, in tiste, ki so jih pustile doma. Ne moremo na enak način obravnavati žensk, ki so bile samske, in tistih, ki so bile poročene in so bile tudi matere. Pri otrocih poznamo pretresljive zgodbe zares zapuščenih otrok, za katere ni nihče skrbel, in pričevanja o veliko manj dramatičnih otroštvih. Nekateri možje so lažje in drugi veliko težje sprejemali odsotnost žensk. In potem so tu še varovanci in njihova pričevanja o tem, kako so aleksandrinke zaznamovale njihova življenja in njihove identitete. Še bi lahko naštevali, a že na tem mestu lahko ugotovimo,

da nam pri analizi tega zapletenega migracijskega fenomena še najbolj pomaga že omenjena osredotočenost na posameznike in njihove konkretne življenjske zgodbe. Prav subjektivne percepcije migracijskega procesa, v katerega so vpleteni tako tisti, ki odidejo, kot tisti, ki ostanejo, najbolj natančno odstirajo kompleksnost migracijskih izkušenj. Zapletenost elementov migracijske izkušnje (družine, politike, (transnacionalne) skupnosti, moralnih norm, predpisanih spolnih vlog, seksualnosti, etničnosti in nacionalnosti – v primeru aleksandrink celo nacionalne ogroženosti) nakazuje tudi izjemno kompleksnost njihovih identitet in subjektivitet.

Sklep

200

Daša Koprivec je zbrala številna pričevanja potomcev in sorodnikov aleksandrink in njihovih varovancev ter jih dopolnila z drugimi viri, ki osvetljujejo subjektivno percepcijo migracijskega procesa. Na ta način najbolj prepričljivo dekonstruira mitologizacijo in demonizacijo aleksandrink in hkrati razprostre transnacionalno mrežo povezav, ki je usodno zaznamovala življenja vseh vpletenih. V širokem razponu različnih zgodb, poti in vrnitev je zajeto izjemno bogastvo usod, odločitev in identitetnih preobrazb. Kontroverznost statusa žensk, otrok, moških, ki jih je proizvedlo aleksandrinstvo, je neizčrpen vir za razumevanje vsakodnevnih pogajanj posameznika kot akterja na velikem prizorišču zgodovine. Predstavljene pripovedi in spomini povezujejo ves svet in celo stoletje in omogočajo izostritev tako perspektive spola kot tudi perspektive intimne subjektivitete.

Če dodamo življenjske pripovedi varovancev aleksandrink, ki so vključene v druga dela Daše Koprivec (2008, 2011), vidimo, da goriške vasi niso bile povezane samo z egiptovskimi mesti. Tako v preteklosti kot tudi danes so povezane s številnimi kraji po vsem svetu, kjer živijo varovanci aleksandrink. Tu ima transnacionalnost pomembno dodano razsežnost, saj emocionalne vezi in identifikacije ne povezujejo samo različnih krajev in kontinentov v preteklosti, ampak tudi dolga časovna obdobja in spomine ljudi danes. Prav o spominskem aspektu migracij in o rasti emocionalnih transnacionalnih skupnosti piše v obsežni spremni študiji h knjigi Bojan Baskar (2013).

Številne analize dokazujejo, da je žensko migrantsko delo danes, za razliko od prejšnjih valov in dela, ki je migrantkam – na primer aleksandrinkam – nudilo dobro plačilo in relativno varnost, slabo plačano in ne daje možnosti pridobitve minimalne socialne zaščite in delovnih pravic. Seveda gre tu za vprašanje kolonialnih družb v razmerju do postkolonialnih odnosov in ne samo za vprašanje spola, pač pa za interseksionalno diskriminacijo, kjer igrata poleg spola in razreda odločilno vlogo rasa oz. etničnost. Popolnoma jasno je, da so bile aleksandrinke v kolonialnem okolju Egipta po svoji rasi belke, da so govorile italijanski jezik, da so bile kristjanke in da so njihova priporočila vsaj v začetnem obdobju dajali italijanski delodajalci. Kljub temu nas primerjava s sodobnimi plačanimi gospodinjskimi delavkami opozarja na pomembne podobnosti. Tudi značilnost transnacionalnega materinstva, to je prestrukturiranje kulturnih praks in identitet – tako tistih, ki so odšli, kot tistih, ki so ostali – je značilnost aleksandrinstva, ki bo zahtevala še veliko raziskovalnega napora, da jo predstavimo v vsej razsežnosti in predvsem v

spolni perspektivi. In čeprav je raziskovanje aleksandrink nastalo zaradi potrebe po zgodovinsko bolj natančnem in subjektivno obogatenem razumevanju fenomena te specifične slovenske migracije, pa hkrati omogoča uvid v povsem sodobne evropske transformacije, kjer igrajo sodobne "aleksandrinke" eno od ključnih vlog.

LITERATURA IN VIRI

ANTIĆ GABER, Milica (ur.)

2011 *Na poti do lastne sobe*. Ljubljana: i2.

BARBIČ, Ana; MIKLAVČIČ-BREZIGAR Inga

1999 Domestic work abroad: a necessity and an opportunity for rural women from the Goriska borderland region of Slovenia. V: *Gender, migration and domestic service*, Janet H. Momsen (ur.) London: Routledge. Str. 164–177.

201

BASKAR, Bojan

2013 Od aleksandrink do Aleksandrije. V: Daša Koprivec: *Dediščina aleksandrink in spomini njihovih potomcev*. Ljubljana: ZRC SAZU. Str. 135–150.

FAUVE-CHAMOUX, Antoinette

2004 *Domestic service and the formation of European identity: understanding the globalization of domestic work, 16th-21st centuries*. Bern: Peter Lang.

HARZIG, Christiane

2006 Domesticity of the world (Unite?): labor migration systems and personal trajectories of household workers in historical and global perspective. *Journal of American Ethnic History* 25, str. 48–73.

HRŽENJAK, Majda (ur.)

2011 *Politics of care*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

HOERDER, Dirk

2002 *Cultures in contact: world migration in the second millennium*. Durham & London: Duke University Press.

KOPRIVEC, Daša

2006 Aleksandrinke – življenje v Egiptu in doma. *Etnolog* 16, str. 97–115.

2008 Egiptovski otroci in njihove varuške aleksandrinke. *Etnolog* 18, str. 167–186.

2011 *Otroci aleksandrink*. Ljubljana: samozaložba.

2013 *Dediščina aleksandrink in spomini njihovih potomcev*. Ljubljana: ZRC SAZU.

LUTZ, Helma (ur.)

2008 *Migration and domestic work: a European perspective on a global theme*. Surrey: Ashgate.

MAKUC, Dorica

1993 *Aleksandrinke*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

MIKLAVČIČ-BREZIGAR, Inga

1994 *Žene – matere, služkinje, dojlje, razpete v boju za vsakdanji kruh med družino in tujino*. Nova Gorica: Goriški muzej.

MIHURKO PONIŽ, Katja

2011 Reprezentacije aleksandrink v prozi Marjana Tomšiča. *Dve domovini/Two Homelands* 34, str. 47–62.

MILHARČIČ HLADNIK, Mirjam; MLEKUŽ Jernej (ur.)

2009 *Krila migracij: po meri življenjskih zgodb*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

MOMSEN, Janet H.

1999 *Gender, migration and domestic service*. London: Routledge.

PARRENAS, Rhacel Salazar

2001 *Servants of globalization. women, migration and domestic work*. Stanford: Stanford University Press.

2005 *Children of global migration: transnational families and gendered woes*. Stanford: Stanford University Press.

2008 *The force of domesticity: Filipina migrants and globalization*. New York: New York University Press.

PERCO, Daniela (ur.)

1984 *Balie da latte: una forma peculiare di emigrazione temporanea*. Feltre: Centro per la Documentazione della Cultura Popolare.

PERO, Franco, VASCOTTO, Patrizia (ur.)

2011 *Le rotte di Alexandria = Po aleksandrijskih poteh*. Trieste: Edizioni Università di Trieste.

PEVEC, Metod

2011 *The Alexandrians*, a documentary. Slovenia, Egypt.

SHARPE, Pamela (ur.)

2001 *Women, gender and labour migration: historical and global perspectives*. London, New York: Routledge.

ŠADL, Zdenka

2009 *Umazano delo med stigo in ponosom: plačane gospodinjske delavke v Sloveniji*. Ljubljana: FDV.

202

ŠKRLJ, Katja

2009 Komaj sem čakala, da zrastem in postanem aleksandrinka: demitizacija aleksandrink. V: *Krila migracij: po meri življenjskih zgodb*, Mirjam Milharčič Hladnik, Jernej Mlekuž (ur.). Ljubljana: ZRC SAZU. Str. 143–189.

TOMŠIČ, Marjan

2002 *Grenko morje*. Ljubljana: Kmečki glas.

2006 *Južni veter*. Ljubljana: Društvo 2000.

ZORN, Peter

2012 *Aleksandrinke so prišle domov*. Nova Gorica: Educa.

BESEDA O AVTORICI

Mirjam Milharčič Hladnik, dr. sociologije, je znanstvena svetnica na Inštitutu za slovensko izseljenstvo in migracije Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani. Je tudi izredna profesorica, ki predava na Univerzi v Ljubljani in Univerzi v Novi Gorici. Njeni raziskovalni interesi so interdisciplinarni. V okviru sociologije se ukvarja s politiko šolskih reform, državljansko vzgojo in človekovimi pravicami, v zadnjem času v kontekstu integracije otrok migrantov. V okviru ženskih študij se ukvarja z analizo neenakopravnosti med spoloma in zgodovinskimi primeri izbrisanih družbeno in politično pomembnih žensk v Sloveniji ter z migrantkami. V okviru migracijskih študij jo zanimajo interdisciplinarni pristopi – zgodovinski, sociološki in feministični – ter izvirni metodološki prijemi, od metod ustne zgodovine do analiz družinskih migrantskih korespondenc in migrantskih (avto)biografskih tekstov. Redno objavlja in predava doma in v tujini.

ABOUT THE AUTHOR

Mirjam Milharčič Hladnik, PhD, in Sociology, is a research advisor at the Slovenian Migration Institute at the Scientific Research Center of the Slovenian Academy of Sciences and Arts in Ljubljana. She is also an associate professor at the University of Ljubljana and University of Nova Gorica. Her main research and study interests are wide and interdisciplinary: Sociology: school reform policies, citizenship education, human rights and integration of migrant children. Gender studies: gender inequalities, historical cases of the erased (socially and politically important) women in Slovenia, and women migrants. Migration studies: interdisciplinary approaches and innovative methodology, ranging from oral history to analyses of migrants' correspondence and auto/biographic texts. She regularly publishes and lectures at home and abroad.

POVZETEK

Glavna tema besedila je sodobnost *aleksandrinstva* in pomembno delo o njem, ki ga je pravkar izdala raziskovalka tega fenomena v Sloveniji, Daša Koprivec. *Aleksandrinstvo* je termin, s katerim označujemo množično migracijo iz slovenske pokrajine, Goriške v Egipt, katerega protagonistke so bile ženske. Bile so mlade samske ženske, vdove, žene in matere iz zahodnega dela današnje Slovenije, ki so iskale kratko ali dolgoročno zaposlitev v egiptčanskih mestih v prvi polovici 20. stoletja. Večinoma so delale kot sobarice, kuharice in gospodinjske pomočnice, pogosto kot varuške ali domače učiteljice, včasih kot dojilje. Ker je bila njihova destinacija pristaniško mesto Aleksandrija, so jih doma klicali *aleksandrinke* in s tem imenom so ostale zapisane tudi v kolektivnem spominu. Aleksandrinstvo je predstavljeno kot koncept specifične ženske migracije, ki je v slovenskem prostoru stvar preteklosti, v globalnem svetu pa je ena glavnih značilnosti danes. Besedilo se zato ukvarja s sodobnostjo tega fenomena in z bogato dokumentiranim dejstvom, da je danes v svetu migrantsko delo večinoma skrbstveno delo za otroke, ostarele, bolne in za gospodinjstva nasploh. To je povsem primerljivo s svetom aleksandrink v preteklosti. Pojav sodobnega plačanega gospodinjskega dela je povzročil nemalo začudenja in pozornosti (ženskih) raziskovalcev, saj se je po letu 1945 uveljavilo prepričanje, da je tovrstno delo v razvitem svetu stvar preteklosti. Besedilo postavi knjigo Daše Koprivec *Dediščina aleksandrink in spomini njihovih potomcev* v širši okvir globalnega znanstvenega, ekonomskega in političnega zanimanja za plačano gospodinjsko in skrbstveno delo. Poleg tega je v besedilu poudarjena tudi vloga ženskih migracij in plačanega dela v nacionalni imaginaciji in konstrukciji nacionalne identitete. Žensko plačano delo in migracije so umeščeni v družbeno predpisane spolne vloge in predstavljajo grožnjo uveljavljenemu družbenemu in nacionalnemu redu. Tudi v tem smislu predstavlja zgodovinska in etnološka analiza aleksandrinstva pomembno vez s sodobnimi problemi plačanih gospodinjskih in skrbstvenih delavk v globalnem merilu. Njihovo delo in migracije so del nacionalne imaginacije in ideološkega obtoževanja žensk, da so zapustile družine in narod, na drugi strani pa je njihov zaslužek pomemben del lokalne in nacionalne ekonomije, ki sta od njega popolnoma odvisni.

203

SUMMARY

The main topic of the text is the contemporariness of *aleksandrinstvo* and the important book that was just published by the researcher of this phenomenon in Slovenia, Daša Koprivec. *Aleksandrinstvo* is the general name of mass emigration from the Slovenian region of Goriška to Egypt, whose protagonists, *aleksandrinke*, were women. They were young single women, widows, wives and mothers from the western part of today's Slovenia that sought short or long-term employment in Egyptian cities in the first half of the 20th century. They mostly worked as chambermaids, cooks and various other kinds of domestic helpers, frequently as nannies, sometimes as governesses, teachers and wet nurses. Since the most common destination of their migration was Alexandria, at home they were referred to as *aleksandrinke* – Alexandrian women – and under this name they remain recorded in the collective memory. *Aleksandrinstvo* is presented as a concept with which we denote a specific form of a female migrant experience and it may be a thing of the past in Slovenian territory, but in the global world it is one of the main traits of our time. In the text, the phenomenon of *aleksandrinstvo* is illuminated from the point of view of the present and the richly documented fact that today the work of migrants everywhere in the world is for the most part care work for children, elderly, sick, and households as a whole. This is fully comparable with the world of *aleksandrinke*. The occurrence of the contemporary domestic workers raises a lot of attention of the (female) researchers, and a great deal of surprise since it was expected in the time after 1945 that this kind of work would disappear from the households in the developed world. The text puts the book by Daša Koprivec, *The heritage of aleksandrinke and the memories of their descendants* into this wider context of global scientific,

economic and political interest in the paid domestic and care work. Here, the role of women's migration and paid work is presented also as an important part of the national imagination and national identity construction. The paid work and migration of women is embedded in the socially prescribed gender roles and therefore meant a threat to the social and national order. Also in this sense, the historical and ethnological analysis of *aleksandrinstvo* shows all important trajectories of contemporary paid domestic and care work around the globe. It is part of the national imagination and condemnation of the women migrants who are accused of doing harm to the nation and family as well as it is a part of the national and local economy, which depends heavily on their earnings abroad.